

TEISES TOAS

Autorid Mari-Liis Lill ja Priit Põldma

Lavastaja Mari-Liis Lill

Kunstnik Laura Pählapuu (Eesti Draamateater)

Helikujundaja Andre Pichen

Valguskunstnik Emil Kallas

Liikumisjuht Steffi Pähn

Esietus 5. juunil 2021 Eesti Noorsooteatri ovaalsaalis ja proovisaalis.

I VAATUS

NOORTE SAAL

liris (2003) – Doris Tislar
 Ljoša (1980) – Anti Kobin
 Marilyn (1994) – Lee Trei
 Ulla (1994) – Steffi Pähn
 Sirli (1998) – Getter Meresmaa
 Brent (1993) – Sander Roosimägi

SUURTE SAAL

Ingrid (1984) – Steffi Pähn
 Sirli (1998) – Getter Meresmaa
 Brent (1993) – Sander Roosimägi
 Olivia (1980) – Doris Tislar
 Maie (1962) – Tiina Tõnis
 Diana (1985) – Laura Nõlvak
 Peeter (1985) – Risto Vaidla

II VAATUS

Jane (1978) – Doris Tislar
 Andra (1988) – Steffi Pähn
 Annely (1976) – Laura Nõlvak
 Naima (1942) – Tiina Tõnis
 Kaarel (1983) – Risto Vaidla
 Raido (1979) – Anti Kobin
 Sirli (1998) – Getter Meresmaa
 Brent (1993) – Sander Roosimägi
 Elin (1971) – Lee Trei

Lavastuses kasutatud fotod:

Laura Pählapuu

Intervjuusid litereerisid:

Johanna Aus (Tallinna Ülikool), Karmen Juhkam,
 Lisanna Lajal, Maarja Moor ja Triinu Rosenberg (Tartu Ülikool),
 Alissija-Elisabet Jevtjukova (Tartu Ülikooli Viljandi kultuuriakadeemia),
 Elo Tuule Järv ja Roos Lisette Parmas (Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia
 lavakunstkool) ning Kati Kuusemets.

Aitäh:

Eero Epner, Anne Haller, Sass Henno, Virve Kass, Roman Krölov, Made Laanpere,
 Kristiina Luht, Andri Luup, Renee Nahkur, Heleri Olo, Riina Oruaas,
 Margo Orupõld, Tõnis Palgi, Kai Part, Triin Raudsepp, Mariana Saksniit,
 Kait Sinisalu, Enar Tarmo, Sotsiaalkindlustusamet, Sotsiaalministeerium.

Saateks

Selle lavastuse aluseks on kolmkümmend seitse intervjuud lähisuhtevägivalla ohvrite ja toimepanijatega. Kõik sündmused, millest täna laval juttu, on päriselus aset leidnud. Laval kõneldakse neist täpselt selles sõnastuses, milles asjaosalised neist meile rääkisid. Oleme muutnud ära kõigi inimeste nimed, samuti tegevuspaigad ja muud äratuntavad detailid.

Lavale jõudis kolmekümne seitsmest kuulnud loost kaheksateist – pisut vähem kui pool. Ometi pole ükski lugu vähem oluline või vähem valus. Teatriõhtu ajaraamid sundisid tegema valikuid – oleme proovinud käsitleda lähisuhtevägivalda selle kõige erinevates avaldumisvormides ning uurida vägivaldsete suhtemustrite kordumist ja muutumist ajas. Osa lugusid, mis lavastusest välja jäid, toome teieni kavas.

Suurte saali lood ei ole noortele keelatud (ega vastupidi). Küll aga soovitame. Me soovitame, et te kuulaksite eri saalide lugusid, et pärast oleks, mida üksteisega jagada ja arutada. Loodame, et tänasel teatriõhtul kuuldu julgustab kodudes avatumalt arutlema teemade üle, mida ehk igapäevaselt ei puudutata.

Meie suurim tänu kuulub inimestele, kes meile oma elude lood usaldasid. Suur aitäh ka litereerijatele, kes veetsid intervjuudega tunde, neid kuulates, sõna-sõnalt maha kirjutades, uuesti üle kuulates ja täpsustusi tehes. Ilma teieta ei oleks seda lavastust.

Mari-Liis Lill
Priit Põldma

Vägivaldse suhte anatoomia

Kait Sinisalu,
psühhoterapeut

Naistevastasest vägivaldast rääkides tundub mulle paslik kasutada Margaret Atwoodi mõttekäiku: „Miks kardavad mehed naisi? Sest nad kardavad naiste silmis naeruväärseks jääda. Miks aga kardavad naised mehi? Sest nad kardavad, et mehed tapavad nad ära.” Teades vägivallaohvrite alateadlikest hirmudest ja võttes arvesse sajanditepikkust ajalugu, arvan, et selles arutluses peitub sügav mõte.

Oma töös kohtun nädalas umbes viieteistkümne lähisuhtevägivalda ohvriga. Minu juurde tullakse vabatahtlikult. Väga sageli ei ole tulijal olnud kokkupuudet ei politsei ega sotsiaalsüsteemiga. Eriti vähe on spetsialistidega kontakti otsinud need, kes on jõukamad või jõukate ja edukate meeste kaaslased. Nad ei vaja sotsiaalabi ja keelduvad politseisse minemast, arvates, et ei suuda toimunud tõestada. Tõsisem mure, mis selle taga peitub, on hirm: ma tean, et ta hävitab mu – ta on öelnud, et hävitab mu ära. Ükski statistika ei too välja, kui palju täisealisi ja teismelisi enesetapjaid ning enesetapukatse sooritajaid on kogenud vägivalda või olnud pikka aega vägivalda pealtvaatajateks. Oma praktikas puutun paraku selliste lugudega kokku.

Ma töötan inimestega, kes elavad või on elanud vägivaldses suhtes. Nende elu tegelikkus ei ole enam sama, mis meie oma kõrvaltvaatajana. Nad tõepoolest ei näe väljapääsu või arvavad, et ainus väljapääs on surm. Kõrvalt võib paista, et halva partneri juurest pole raske lahkuda. Kuid sellistes suhetes on segunenud armastus ja

vägivald. Vägivallatseja pole lihtsalt inimene tänavalt, vaid inimene, keda on kunagi tõeliselt armastatud ja armastatakse praegugi. Ohver hoiab kinni ilusatest hetkedest – neist, mis toidavad lootust paremale elule ja suhtele. Ohvrid tõesti usuvad, et kui nad ise õpivad paremini käituma, siis vägivald väheneb.

Traumaatiline seotus

Siinkohal tuleb mõista nähtust, mida nimetatakse traumaatiliseks seotuseks. See on Stockholmi sündroom lähisuhetes. (Stockholmi sündroomiks nimetatakse olukorda, kus ohvrid hoiavad oma vangistajate poole, abistavad, õigustavad ja kaitsevad neid. Seda nähtust täheldati ja hakati esmakordselt uurima seoses 1973. aastal Stockholmis aset leidnud pantvangikriisiga.) See tähendab, et ohver tunneb tugevat kiindumus- ja tänutunnet iga kord, kui vägivaldne partner on tema vastu hea. See inimese psühholoogiline reaktsioon ei sõltu ohvri iseloomust ega soost.

Kui mulle on eluks antud meretäis armastust, siis vägivaldse partneri puhul ma algul seda ka enamasti saan: mind ümbritsevad lilled, kingitused, reisirid, imetus. See on ohumärk, mida madala enesetoetusega inimene ära ei tunne. Pjedaalile asetamine ei ole võrdsete suhte. Vägivaldne partner tõstab mu pilvedesse, et seejärel põrgusse kukutada.

Tasapisi hakkavad igapäevasuhtluse imbuma ohumärgid, mida ohver ei oska tähele panna ega selgelt mõista. Ohver tunneb lihtsalt, et olen segaduses, jään erimeelsuste puhul alati süüdi, kuna ma „ei saa asjadest õigesti aru” või „mäletan juhtunut valesti”. Pikapeale hakkab kahtlema oma terves mõistuses.

Kui mind halvustatakse, solvatakse, mõnitatakse, alandatakse, siis hakkab vägivallatsejat esmalt nii enda kui teiste ees välja vabandama: tal on praegu raske, tal on stress, tal oli keerukas lapsepõlv jms. Ega pane seejuures tähele, et ühised ilusad hetked aina harvenevad ning üha sagedamini tuleb ette nii füüsilisi, seksuaalseid kui psühholoogilisi

rünnakuid, mis ajaga muutuvad jõhkramateks. Iga hetk, mil mul pole väga halb, hakkab tunduma heana.

Kui meretäiest on järel potitais armastust, kust mulle kulbiga antakse, siis olen neil hetkil nii õnnelik! Jah, vahel tunnen janu, aga ma tean, et SEE inimene saab mu janu kustutada. Kui olen kaua janune olnud ning keegi tuleb ja annab supilusikaga juua, siis joon ahnelt ja olen tänulik. Selleks hetkeks olen justkui kuivanud taim kõrbes, aga ma ise ei saa sellest aru. Ja kui vägivaldseja tuleb ja annab mulle teelusikaga vett, siis olen pisarates, sest ta päästis mu elu. Hiljem tilgutab ta pipetiga ja ma olen tänulik. Ma klammerdun ta külge, sest TEMA on see, kes saab mu janu kustutada ja mind elus hoida.

Enamasti on selleks ajaks vähenenud või katkenud vägivaldsohvri kontaktid teiste lähedastega, kellelt võiks saada adekvaatset tagasipeegeldust. Kuna vajame sotsiaalsete olenditena lähedust teiste inimestega, jääb ainsaks lähedusepakujaks seesama vägivaldseja. Ja siis hoian ma temast kümne küünega kinni, ma võitlen tema eest, kui ta peaks kinnimajja sattuma, sest ta on AINUS INIMENE, kellelt ma oma pipetitäie armastust saan. Kui teda ei ole, siis pole maailmas üldse mitte kedagi. Isolatsiooni tõttu klammerdun ainsa suhte külge, mis mulle on jäänud, teadvustamata, et see on suhe vägivaldse inimesega.

Kestev vaimne vägivald

Vägivaldseja pereliikmed on sunnitud oma tunded pidevalt alla suruma. Neid inimesi võib nimetada kaas- või suhtesõltlasteks. Nad ei keskendu endale või oma vajadustele, vaid vaatavad kogu aeg väljapoole. Mis meeolus mu partner tuleb? Kuidas ta reageerib? Mida ta täna tahab? Mida homme? Ja nii käivad nad kogu elu kikivarvul. Pinge mõjutab nii naist, lapsi kui ka nende lähedasi, kes olukorrast teavad. Kuna ükski pinge ei püsi igavesti, siis tekivad sageli konfliktid mitte vägivaldsejaga, vaid teistel pereliikmetel omavahel. See teenib oivaliselt vägivaldseja eesmärki – lõhkuda oma „vastasrind“ ühtsus ja seeläbi neid nõrgestada.

Hea paarisuhe on prognoositav ja turvaline. Vägivaldsejat iseloomustab prognoosimatus. Kunagi ei ole teada, millele, kuidas või kunas ta reageerib. Täna ühtmoodi, homme teistmoodi. Kontroll, jälitamine, ahistamine, alandamine, solvamine, seksuaalne sund, mis ei tekita füüsilisi vigastusi – kõik see käib psühholoogiliselt vägivaldse paarisuhte juurde. Psühhoterror võib olla veel raskemate tagajärgedega ja on alati raskemini tõestatav kui füüsiline vägivald. Kõlab jõhkralt, aga mõnes mõttes on meie töös kõige kergemad need juhtumid, kus naine on saanud peksta, on käinud arsti juures, fikseerinud oma vigastused ja rääkinud ausalt, mis juhtus. Psühhotrauma, see pidev pinge, mis iseloomustab psüühilist vägivalda, on tunduvalt hullem kui füüsiline trauma.

Kohtan sageli inimesi, kes ütlevad: „Ta pole mind kunagi löönud, aga psühhoterror on nii suur, et mul on eluisu otsas.“ Tihti on tegemist pikaajalise suhtega, mis tähendab, et sellest väljatulek ja taastumine võib kesta kaua. Seepärast on väga tähtis, et ohvritele oleks kogu aeg tagatud asjatundlik nõustamissüsteem. Kellegi abistamine eelkirjeldatud suhetest väljatulekuks on väga pikaajaline töö, mis nõuab tihti abistajate võrgustiku ühistegevust. Abivajaja on vägivaldses suhtes elades kaotanud kontakti enda ja oma vajadustega.

Lähisuhtevägivald ohvrite puhul räägime alati komplekstraumast, mis ei ole ühekordne vägivaldne elusündmus, vaid kestnud kaua, nii et inimeses on settinud mitu traumaatilist kihti. Tihti, aga mitte alati on ohvrite päritoluperes esinenud vägivalda. Mõnes mõttes on vägivaldne suhe nende jaoks norm. See ei ole elu, mida nad naudivad, aga see on elu, mida nad tunnevad ja millega on õppinud kohanema. Nende oht sattuda vägivaldsesse suhtesse on oluliselt suurem kui mittevägivaldses peres kasvanutel.

Kõrvalseisjal on väga lihtne lähisuhtevägivald ohvrit veelgi ära kohutada. Märkused stiilis „miks sa juba ära ei tule, kui ta nii jube on?“ või „võib-olla oled sa ise midagi valesti teinud, et ta nii käitub“ aheldavad inimese veel tugevamalt oma vägivaldse partneri külge. Vägivaldseja ähvardab sageli ohvri hävitada, kui too abi otsib. Kuna vägivaldsejad on tihti ka head manipulaatorid, siis võib juhtuda,

et perekond ja ümbritsevad hoiavad just vägivaldse partneri, mitte tema ohvri poole.

Kõrvalseisjal tuleks ohvriga suheldes rõhutada oma siirast ja isiklikku muret tema pärast. Ohvrit ei tohi tagant kiirustada ega tema valikuid osatada. Kõrvalseisja sõnum ei pruugi ohvrini jõuda, eriti raske on tal vastu võtta positiivseid sõnumeid. Kõige parem on talle rääkida iseenda tunnetest. Kui ohver ütleb: „Ma ei olegi paremat väärt,“ siis tasub talle öelda: „Aga minu meelest oled. Mul on raske vaadata, kuidas sinuga käitutakse. Ma tean, et see on raske ja vajab aega, aga muutus saab tulla siis, kui sa valmis oled.“ Kui inimese elu on suhtes tõepoolest ohus, siis tuleb kõrvalseisjal pöörduda koheselt politseisse.

Lapsed vägivalda pealtnägijana

Vägivalda kaasohvrid on tavaliselt lapsed. Lapse trauma võib olla suurem siis, kui ei rünnata füüsiliselt teda ennast, vaid kui ta näeb, et see toimub lähedase pereliikmaga. Kõik, mis toimub lapse enda kehaga, ka füüsilise vigastuse puhul, on mingilgi määral tema kontrolli all, ta hakkab sellega mingil viisil psühholoogiliselt tegelema. Ta näeb haava, tunneb, et ei saa seda olematuks mõelda ja seda tuleb parandada. Kui aga laps näeb, et kallile inimesele tehakse haiget, tekib temas liialdatud, vale süütunne. Ta tunneb abitust ja väga sageli ka viha ohvri kui nõrgema poole vastu. Ka lapsel on vägivaldsete traumataoline side, ta ju armastab seda inimest, sest lapsed armastavad igal juhul oma vanemaid. Nii võivad nad tihti hakata hoidma vägivaldsete poole.

Majanduslikud põhjused on samuti tugevad. Vägivaldsete leiab alati viisi, kuidas perekonda karistada ja näidata lastele, et ema on tekkinud olukorras süüdi. Kui karistuseks vägivaldsete eest on määratud rahatrahv, siis pole meestel tihti raske trahve maksta. Küll aga leiavad nad võimaluse peret saadud karistuse eest omakorda karistada – jättes nad näiteks ilma oodatud reisist või jõuluringist, öeldes: „Tänu emmele oleme kõigest heast ilma“. Nii jääb mulje, et ema on juhtunud süüdi, ja lapsed, kes ei oska veel selle taga näha suurt pilti, hakkavadki süüdistama ema.

Tegelikult ei peakski lapsed olema vägivalda analüüsijad – neil olgu lapsepõlv.

Kohtan palju noori täiskasvanuid, kes küsivad endalt: miks mu ema ometi ei lõpetanud seda kooselu, miks ta sundis meid seda taluma? Emad aga on soovinud perele parimat ega ole mõistnud, et seda on võimalik lastele teisiti pakkuda. Nad annavad endast kõik, et hoida pere koos. Eriti teevad seda emad, kes ise pärinevad vägivaldsest perest ja ei oskagi teisiti.

Vägivaldaohvritega töötavad spetsialistid peavad teadma vägivalda eripära ja olema valmis tagasilöökideks. Kõrvalseisjal on väga raske mõista inimest, kes läheb tagasi vägivaldse suhtesse või püsib seal. Meie spetsialistidena peame teadma, millega on tegu, ja aru saama, et tema reaalsus ei ole meie reaalsus. Ja meie ülesanne on ohver alati vastu võtta, kui ta meie juurde uuesti tuleb. Alustada ja loota, et sel korral on vägivaldast väljuja vaim tugevam.

Psühhiaatriakliinikute lasteosakondades töötavate spetsialistide sõnul on kolmveerandi patsientide sealoleku põhjuseks vägivaldset peresuhted. Seega on see palju levinum ja tõsisem probleem, kui arvud näitavad. Lapsi kui kaasohvreid ei tohi kunagi unustada.

Mida teha vägivaldsetega?

Sageli küsitakse, kas ja kuidas saavad vägivaldsete psühholoogilist abi. Kuid vägivald ei ole enamikul juhtudel psühholoogiline probleem, vaid hoiakute küsimus. Vägivaldsetele on selline käitumine mugav: pannes ümbritsevad inimesed ennast kartma, on tal võimalik elada sellist elu, mis talle kõige paremini sobib. Vägivaldset inimest iseloomustab empaatia vähesus või puudumine. Tema emotsionaalsed, seksuaalsed, majanduslikud, füüsilised huvid on alati esikohal, kõik on allutatud tema tahtele. Tal on palju privileege ja vägivaldne käitumine on vahend nende säilitamiseks.

On väga oluline teha vahet peretülil ja perevägivaldal – peretülisid

esineb igas suhtes. On väga palju ja väga erinevaid düsfunktsionaalseid peresuhteid, aga kuni partnerid on võrdsed, seni on tegu peretülidega. Neile saab lahendusi otsida paariteraapia abil. Vägivaldses peresuhtes pole tegu võrdsete partneritega, vaid ühe poole võimutsemisega teise üle. Sellises suhtes olijaid ei tohi kunagi saata paariteraapiasse. See pole mitte ainult vastunäidustatud, vaid nõrgemale poolele ka ohtlik. Paariteraapias on tegu kahe osalisega, kes võtavad võrdselt vastutuse. Vägivalla puhul ei ole olemas võrdset vastutust. Äratundmine, milline on lihtsalt halb paarisuhe ja milline vägivaldne, nõuab eriväljaõpet.

Minu poole pöörduvad ka mehed, kes ütlevad, et neil on probleeme oma impulsside kontrollimisega, nad kardavad, et muutuvad ärrituses oma lähedastele ohtlikuks. Nad kirjeldavad, kuidas nende käed tõmbuvad rusikasse ja peas vasardab mõte: „Varsti ma virutan talle, ausõna!” Sellistel puhkudel on võimalik inimest aidata. Viharavi ja teraapia käigus õpetame teda oma tundeid kontrollima ja pidurdama impulsse, millega ta võib iseenast ja ümbritsevaid ohtu seada. Paraku on sellised juhtumid vähemuses: enamasti on vägivalla taga vägivaldset ja allutavad hoiakud ning neid kõrvalseisjana muuta on väga keeruline, kui mitte võimatu.

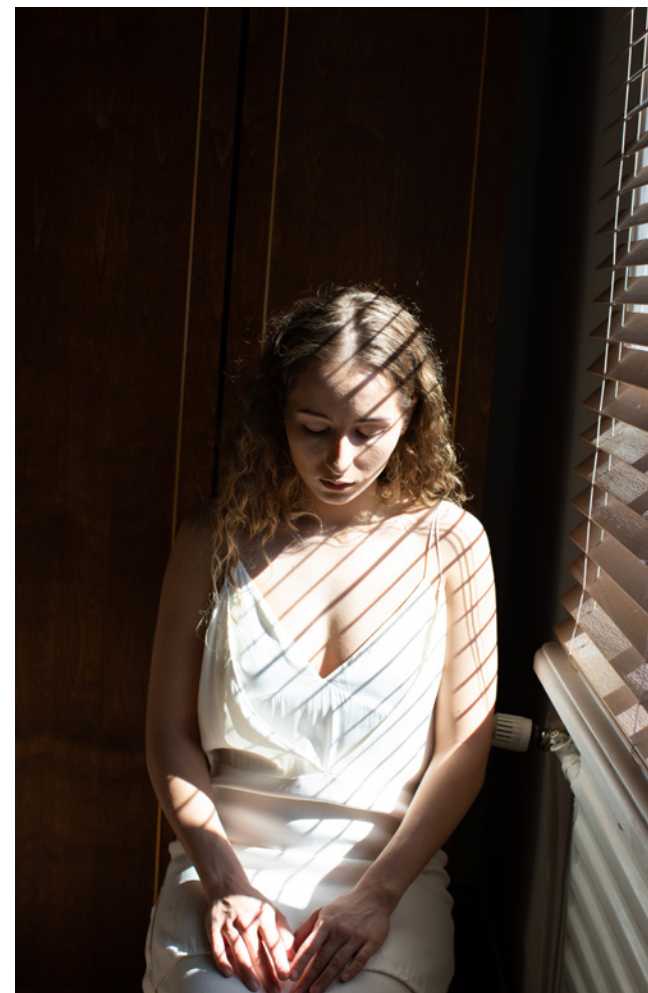
Aga mehed?

Kohe ennetan väite, et ka naised on vägivaldset. Jah, on. 10% juhtudel on vägivaldset naine. Mul on erapraksis, kus käivad ka mehed. Mitu neist on hädas naise psühholoogiliselt alandava ja solvava käitumisega. Kuid meeste ja naiste vahel on oluline erinevus. Olles töötanud aastaid Naiste Tugitefonil ja olles töötanud aastaid ka meestega, pole ma kunagi kuulnud meest ütlemas, et „mu veri tardub soontes, kui kuulen oma elukaaslase samme trepil” – lause, mida olen sadu kordi kuulnud naistelt.

Mitte kellelgi ei ole õigus olla vägivaldne – ei verbaalselt ega füüsiliselt. Aga kõigil peab olema arusaamine, et kui tegemist on halva suhtega, millest on võimalik väljuda, siis sellisest tulebki väljuda. Igas suhtes peab olema koht partneri ja enda eneseväärikusel. Kui seda pole, ei ole suhe terve.

Kirjutise aluseks on Kait Sinisalu 10. mail 2016 riigikogu õiguskomisjonis peetud ettekanne, 30. juunil 2017 Sirbis ilmunud artikkel „Vägivaldse suhte anatoomia” ning 2018. aasta suvel peetud Raadio Ööülikooli loeng „Lähisuhte vägivallast”.

Jete (1984)

Ma sündisin maakohas. Ühel pool maja oli mets, teisel pool maja jõgi. Mul oli väga ilus lapsepõlv. Muretut aega varjutas vaid see, et mu isa oli alkohoolik, on tänase päevani. Isa on väga leebe loomuga, seega mingisugust vaimset või füüsilist vägivalda ei ole meil kodus olnud. Usun, et mu vanemad olid väga armunud, kui nad olid noored. Nad pakkusid üksteisele lootust. Kuna minu isa ei tea oma isast midagi ja tal olid ka oma emaga keerulised suhted ning minu ema vanemad olid despoodid, siis mu ema-isa tahtsid koos luua midagi paremat kui see keskkond, kust nad olid tulnud. Kallistasime emaga tihti ja ütlesime teineteisele „ma armastan sind”. Isa oli ja on pigem kinnise loomuga. Lapsena olid mul väikesed unistused. Ma ei mõelnud kaugema tuleviku peale. Tahtsin normaalseid multikaid ja koogelmoogelit, ootas, et tibud kooruks munadest välja ja muid selliseid lihtsaid asju.

Ema suri kõhunäärmevähki, kui ma olin kaheteistaastane. Siis sai minust koduperenaine ja sealtmaalt ei kallistanud mind enam keegi ega öelnud, et ta armastab mind või et ma olen tubli või mul tuleb mingi asi hästi välja. Esmaspäevast reedeni käisin Tõrvas koolis ja elasin sealsamas vanavanemate juures. Reede õhtuti läksin koju isa juurde. Nädalavahetused veetsin maja koristades, pesu pestes, toitu valmistades ja õues erinevaid töid tehes, mis varem olid ema ja isa õlul. Pesime vennaga käsitsi pesu, pühapäeviti triikisin venna riided ära ja läksin jälle bussiga Tõrvasse. Isa oli kogu aeg purjus, vahel pikali põrandal. Sugulasi minu käekäik ei huvitanud, nemad leinasid ise. Kõigil teistel oli ka trauma ja kaheteistaastast ei pannud keegi tähele. Vanaema mõnitas mind vahetpidamata, et ma olen samasugune halb inimene nagu mu isa. Ta üritas mind veenda, et mu isa tappis ema. Põhikooli lõpuni elasin vanavanematega ja kui läksin keskkooli, siis kolisin kooli ühiselamusse. Ma lihtsalt ei suutnud enam vanaema vaimset terrorit taluda.

Kui olin seitsmeteistaastaseks saamas, kolis naaberkülla üks mees, kes oli vanglast välja saanud. Ta oli kakskümmend kuus, minu vend hakkas selle mehega suhtlema ja tõi ta meie koju. Kui jääme omavahele, siis see mees hakkas minuga rääkima: „Oi, kas su ema suri ära? Nii kurb, kas ta piinles väga?” Keegi ei olnud minuga nendel teemadel rääkinud, ma hakkasin nutma, ta kallistas ja suudles mind vägisi. Mu esimene vahekord temaga oli poolsunniviisiliselt, kui ma olin seitseteist. See tüüp oli just vägistamise eest vangis olnud. Mu isal ja vennal oli täiesti ükskõik, mis toimub. See suhe kestis aasta aega ja natuke peale. Lahkumine ei sujunud kergelt. Näiteks tuli ta ühel õhtul minu koju, keeldus lahkumast. Ta lihtsalt istus magamistoas mul otsas, et ma ei saaks ära minna. Ma ei saanud abi paluda isalt ega vennalt, sest neil oli ükskõik. See oli talvine aeg, kell oli umbes kaks öösel. Kui see mees läks WC-sse, haarasin kapist kasuka ja jooksin välja. Olin pidžaama väel. Nii külm oli, et metsas puud paukusid. Jooksin maanteele ja hääletasin Tõrvasse sõbranna juurde. Jäin mõneks ajaks sinna, sest koju minna ei julgenud, ja nii sain sellest tüübist lõpuks lahti.

Minu tee täiskasvanute maailma oli üpris konarlik. Sain aru, et ainuke viis saada mingisugustki emotsionaalset või füüsilist lähedust on meeste kaudu. Mul oli üsna ükskõik, kes või millised nad on. Leppisin vähesega, kuna mul ei olnud kaheteistkümnendast eluaastast ühtegi inimest, kes oleks tulnud küsima, kuidas mul läheb, või võtnud kaissu.

Ma olin kaheksateist, kui mul jäi keskkool Tõrvas pooleli. Mu onu elas toona ühe naisega, Külliga, ma hakkasin kuidagi temaga suhtlema ja ta ütles, et tule Valka meie juurde elama, saad õhtukooli minna ja keskkooli ära lõpetada. Läksin nende juurde elama ja mõtlesin: vau, sellised inimesed on ka olemas. Hästi rahulikud, sõbralikud, intelligentsed. Küllist sai nii-öelda majakas minu elus.

Peale kooli läksin Tartusse tööle ja hakkasin semmima ühe kutiga, kes töötas keskkriminaalpolitseis. Esimesed probleemid tekkisid sellest, et tal oli töö juures kolleeg, kellega ta käis musitamas ja kallistamas kohvipauside ajal, kurameeriti ka väljaspool tööd. Kui see kõik välja

tuli, soovisin asja selgeks rääkida, mu kaaslane seda ei tahtnud. Siis tekkis meie esimene konflikt. Seal sai alguse vaimne alavääristamine.

See mees oli alguses väga tore, romantiline ja galantne, meil tundusid olevat sarnased põhimõtted, nägemused elust. Kui mõnitamine algas, siis ma naersin selle peale, aga pikapeale hakkab alavääristamine ikkagi naha vahele pugema. Vägivald algab nii, et kõigepealt surutakse inimene vaimselt vastu maad. Solvangud on kõige valusamad. Kui keegi lihtsalt tuleks ja lööks mind, siis see oleks šokk, aga mingil hetkel olin ma emotsionaalselt nii tüma, et löömine oli nagu nohu.

Mõned näited meie toonasest igapäevaelust. Mu elukaaslasele meeldisid naised, kes kannavad väga lühikesi seelikuid, ja ta arvas, et kõik minu seelikud on liiga pikad. Miks ma ei võiks olla nagu teised normaalsed naised, kellel on seelik kakskümmend sentimeetrit ülespoole põlve? Loomulikult ma naersin selle üle, aga kui inimene täie tõsidusega ütleb mulle niimoodi, paneb see mõtlema. Elukaaslase ema tegi väga hästi süüa. Mees küsis, mis minul viga on, miks mina ei oska sama hästi süüa teha kui ta ema. „Mingi hälvik oled? Sa ei või normaalselt kartulit keeta?” Sellised väikesed, täiesti mõttetud igapäevased asjad. Ta käis rahvaulikoolis taani keelt õppimas. Ühel õhtul mõtlesin, et lähen talle vastu, et minna siis koos kuskile välja sööma. Tema kostis seepeale: „Noh, nuhid või? Sa oled ikka täielik tropp.” Normaalne inimene naerab korra, naerab teise korra, kolmas kord läheb minema, kui midagi sellist öeldakse, aga vasikavaimustuses ja ahviarmastuses noor inimene ei lähe lihtsalt minema, ta neelab kõik alla. Ma sain aru, et vahet pole, kuidas ma keedan kartuleid, tema meelest olen ikka loll. Või kas ma lähen talle vastu või ei lähe, temal on kogu aeg häda. Meelde jäid laused nagu „Sellepärast sa nii loll oledki, et sa pole lapsepõlves piisavalt peksta saanud!” või „Kui sa oled nii loll, et kodus peksta saad, kas sa oled veel nii loll, et sa lähed seda kusagile rääkima?”. See inimene on politseinik, tema kõrvalkabinetis töötavad inimesed, kes võitlevad koduvägivalla vastu.

Väljaspool kodu oli mees väga tore. Meil oli ükskord kahepäevane jalgrattamatk tema üksusega. Kõik olid peredega ja oli väga vahva. Ta kandis mu asju ja käitus väga armastusväärselt, teiste ees oli ta

täielik džentelmen: kas tahad seda, teist, kolmandat, on sul kõik hästi? Aga kui koduiks selja taga kinni vajus, siis tema jutt ja hoiak muutus: „Türa, sa oled ikka nii loll!” Väljaspool kodu käitus ta naistega korrektselt, kolleegide ja kõikide teistega oli ta tore ja viisakas, teadis täpselt, millal mida öelda ja kuidas rääkida. Kui koduiks kinni vajus, hakkas mõnitamine.

Tema isa on kogu elu mõnitanud tema ema ja aeg-ajalt ka tohlakaid jaganud. Elukaaslane mõistis oma isa käitumise hukka. Korra ma küsisin, kas ta oskab oma isa ja enda käitumise vahele paralleele tõmmata. Ta vastas mulle väga konkreetset, et see on nende pere asi ja ei puuduta mind. Tõstis häält, teda ärritas minu küsimus. Ütlesin, et kui sa mind mõnitad ja lööd, siis see ju puudutab mind. Selle peale ei vastanud ta midagi.

Meie kooselu lõpupoole oli Vanemuises ball, millest osa võtsime. Kõik oli väga ilus ja tore. Elukaaslane teatas, et peab WC-sse minema ja tagasi tulles oli ta kuidagi väga puhevil. Mõni hetk hiljem ütles, et tal kõht valutab ja ta peab uuesti WC-sse minema. Ta käis seal oma kolm-neli korda järjest. Ta vaatas kogu aeg oma telefoni. Ma sain aru, et ta valetab mulle. Võtsin tema telefoni enda kätte. Selgus, et ta käis hoopis mingi tütarlapsena WC-s suhtlemas. Ütlesin talle, et minu meelest on tema käitumine väga nõme. Ta läks ballilt minema. Korterivõti oli tema käes, minul oli peol kaasas vaid väike ridikül, kuhu olin pannud sularaha, huulepulga ja telefoni. Kui ma tahtsin tol õhtul koju minna, siis teda seal polnud ja ma ei saanud korterisse sisse. Oli talvine aeg, aga ma olin piduliku ürituse tõttu kongsakingade, õhukeste sukkepükste ja peokleidiga. Läksin sõbranna juurde. Käisin ka järgmisel päeval korteri juures, aga elukaaslast ei olnud kodus ja ma ei pääsenud oma asjade juurde. Siis sai mul raha otsa, pangakaart oli korteris. Helistasin politseisse ja palusin abi: ma ei saa koju sisse, mul on seal pangakaart, dokumendid ja kõik muud asjad, kas te saaksite selle inimesega ühendust võtta, et ma saaks oma asjade järele minna? Neiu, kellega rääkisin, ütles, et helistab mu elukaaslasele ja uurib asja. Peagi helistas seesama neiu mulle tagasi ja teatas, et see inimene on praegu Tartust ära ega saa mind korterisse sisse lasta. Vastasin talle, et inimene, kellest räägime, on Tartus, et ma just natuke aega

tagasi rääkisin tema emaga ja nad jalutasid kuskil Raadi surnuaial haudade vahel, ta on tegelikult Tartus, ta lihtsalt ei taha mind koju sisse lasta ja et ta tahab mind niimoodi karistada. Siis see neiu ütles mulle: „Ega ta teid ilmaasjata ei karista.” Mul hakkavad praegu käed higistama, kui ma sellest räägin. Ma helistan 112 ja sealt öeldakse: ega teid ilmaasjata ei karistata. See näitab, kui hea suhtleja ning mõjutaja oli minu toonane kaaslane.

Kui lõpuks korterisse sisse sain, oli mees minu asjad visanud suurtesse mustadesse prügikottidesse. Ta oli väga ülbe. Küsisin, miks ta niimoodi käitub, mis toimub, miks teda ei olnud, kui tahtsin koju pääseda. Ta ütles, et ta polnud kodus, sest sai selle neiuga kokku, kellega suhtles tookord WC-s, et ta ei viitsinud minu pärast kodus oodata. Olin veetnud kaks päeva peokleidis, rahata, oma asjadeta ning käinud külma ilma trotsides korteri ukse taga. Ärritusin ja lõin teda lahtise käega vastu nägu. Tõmbasin küünega tal kulmu juurest väikse kraapsu. Selle peale läks ta väga endast välja. Ta istus mul otsas, hoidis põlve mu kõri peal ja lõi mind. Kui ta tööle läks, sain oma asjad korterist ära viia. Järgmisel päeval oli mul väga tugev peavalu. Ülejärgmisel hommikul peale konflikti sõitsin kiirabisse, sest peavalu ei läinud üle. Ütlesin, et sain löögi vastu pead. Kiirabiarst küsis, kas kuskile veel löödi. Lahtiriietumine ja sinikate näitamine oli miskipärast vastikult alandav, vaatamata kiirabitöötaja hoolivale suhtumisele. Selgus, et mul oli löömise tagajärjel peapõrutus, ka ülejäänud vigastused fikseeriti. Kiirabiarst küsis, mis minuga juhtus. Vastasin, et elukaaslasega oli konflikt.

Õige pea võttis minuga ühendust politsei siseasjade osakonna töötaja. Kiirabist oli neile teatatud. Mõni aeg hiljem kutsuti mind politseisse ütlusi andma. Asi jõudis kohtusse. Maakohus mõistis selle inimese õigeks. Kohtunik rõhus sellele, et kuna mina ründasin esimesena ehk siis lõin meest lahtise käega, oli ta enesekaitse seisundis ja see, et ta mind järgmised kaks tundi tümitas, oli õigustatud. Kui jagasin kohtuotsust oma kahe tuttava magistrikraadi omava juristiga, ütlesid nad mõlemad, et sel tüübil on süsteemis tuttavaid. Nad leidsid, et kohtuotsus on absurdne – kannatanul on ilmselged vigastused ja see ei ole ühekordne asi, aga süüdistatav mõisteti ikkagi õigeks. Valu ja

alandus on üks asi, aga ma olin pettunud meie kohtusüsteemis. Kahju oli uurijatest ning prokurörist, kes tegid oma tööd korrektselt.

Arvan, et vägivaldsed inimesed ei muutu. Võib-olla ainult hirm samasuguse vägivalda ees kammitseb neid. Usun, et hirm karistuse ees neid tagasi ei hoi, sest meie karistusseadustik on nii leebe, nii humaanne. Kokkuleppemenetlus, lühimenetlus, tingimisi vangistus – see ei ole mingi karistus.

Olgu inimesed meie ümber millised tahes, lõpuks oleme ikkagi iseenda ees kõige suuremad vastutajad. Kõik minu halvad suhted – mina olen lasknud nendel juhtuda. Mina olen teinud otsuse jääda ja kannatada. Nüüd, kui olen need asjad vabaks lasknud, on elu muutunud väga ilusaks, inimesed on toredad ja ma olen hakanud elu nautima. Mind on aidanud see, et mul on kodu, mis on nüüd päris minu oma, mul on koht, kus saan olla rahulikult, mul on koerad, kellela ma elu ette ei kujutaks, ja see, et mu isal on kõik hästi. Kui varem olid mured ja hirmud nagu liivakotid minu külge seotud, siis need raskused on praeguseks läinud, kuidagi olen suutnud keerulised teemad läbi hekseldada ja traumadest üle saanud.

Loona (1983)

Mu vanemad lahutasid, kui ma olin viisteist. Mu ema leidis endale uue elukaaslase. Andres on selle mehe nimi. Algul tõi ta mingeid kingitusi ja, noh, ostis mind ära... Ühel hetkel oli ta ennast mõnusalt meie korterisse sisse seadnud ja tundis ennast peremehena... Ta liialdas väga palju alkoholiga. Kõigepealt muutus ta sõnadega vägivaldseks, lihtsalt räuskas ja karjus, et meie emaga oleme muidusööjad ja litsid ja mis need õudsemad sõnad on. Ema ei püüdnudki tülisid minu eest varjata, ta nagu tahtiski, et mina vahele tulen. Ma olin kogu aeg see vaerahutegija.

Võib-olla kõige suurem muutus tuli siis, kui mu õde sündis, et siis Andresel tekkis nagu eriti selline omanditunne, et nemad on omavahel pere loonud, aga mina olen ikka veel seal, see häiris teda.

Ma mäletan, kui ema rase oli, siis ma kartsin ta pärast. Andres sel hetkel minu arust ema küll ei löönud, aga alandamine ja selline vaimne terror ikkagi aeg-ajalt käis. Võib-olla ema arvas, et laps toob mingit rahu maa peale, et isaks saamine äkki muudab inimest. Aga ei muuda. Füüsiline vägivald tuli siis, kui mu õde oli juba sündinud. Ma ei ole otseselt näinud, kuidas Andres mu ema lööb, aga ma olen näinud tagajärgi.

Üks juhtum, kus ... ma ei mäleta, mis juhtus, aga mina hoidsin paarikuust õde oma süles, olin tagumises toas ja hoidsin täiest jõust jalaga ust kinni, ja see Andres oli kirvega teisel pool ust – ja sel hetkel ma kutsusingi politsei, siis olid juba õnneks mobiiltelefonid. Ema pärast ütles mulle, et ta ütles Andresele, et tema ise kutsus politsei – et kui Andres oleks teadnud, et mina kutsusin, siis ta oleks mulle ühel hetkel midagi väga halba teinud...

Pärast keskkooli läksin Pärnusse kolledžisse. Andresel tekkis mingi teine naine ja ta oli nädalate kaupa kodust ära. Kui ta käis kodus, siis ta põhimõtteliselt ainult laamendas. Emal oli rahaliselt hästi raske ja ta tundis tohutut hirmu, sest ta ei teadnud, mis saama hakkab. Ta ei julgenud kodust ära minna. Ma ei tea, kui palju ta teda sel ajal lõi, aga ema pidevalt helistas mulle ja nuttis, et ta enam ei suuda, et tal ei ole lapsele midagi süüa anda. Andres ei käinud kolm nädalat kodus, siis tuli, viskas krõpsupaki lapse nina ette, et näh, söö, ma saan varsti endale uued lapsed.

Mul oli hirm, millal tuleb kõne, et mu ema on surnud, tapetud, ja see hirm pani mind lõpuks ka tegutsema. Ma ütlesin emale, et nii, nüüd aitab, sa kolid Pärnusse ära, ja tellisin talle kolimisauto. Ta hakkas mulle rääkima, et ta ei saa hakkama, kuhu ta läheb selle lapsega ja nii edasi. Ma ütlesin: „Ei, kolimisauto tuleb homme.” Pakkisime asjad peale ja kolisin ta ära Pärnusse. Siis käis pool aastat terroriseerimine, Andres helistas pidevalt ja ähvardas, et ta tuleb ja paneb selle maja põlema. „Kuidas sa läksid minema, sa varastasid mu lapse!” Ühel hetkel need ähvardused kadusid ja me saime jätkata tavalist elu. Mu ema on 56, aga ta ei ole selle kõige tagajärjel võimeline ilma närvirohtudeta üldse elama, sest ta muidu väriseks kogu aeg.

Gregor (1983)

Ma sain väiksena peksa umbes 3500 korda. Ma olin kuskil kaksteist, kui hakkasin kokku arvutama ja kuna see toona oli veel selline igapäevane asi, siis ma arvan, et ma ei saanud päris valesid otsuseid teha selle numbri määratlemisel. Ma sain peaaegu iga päev millegi eest peksa. Kui oli hea päev, siis ma ei saanud üldse, ja kui oli halb päev, siis sain kaks korda.

Kuna meie vanemad olid ja on pigem lihttöölised, siis pole me ka kõige parematest majanduslikest oludest. Mul on üks õde ja kaks venda, kes on sündinud niimoodi kaheaastaste vahedega. Ema oli meiega kümme aastat järjest kodus ja ta oli ka täiesti meile pühendunud. Ja seda nii heas mõttes kui halvas mõttes.

Ma olin saanud napilt kaheseks, kui sündis noorem vend. Ja tekkis ilmselt olukord, kus ma üks hetk ei olnud enam niivõrd keskmes, ja ma olin lõonud paarikuusele vennale küüned näkku. Ilmselt sellepärast, et ma ei saanud tähelepanu. Kindlasti olin ma ka see laps, kellega ei olnud väga lihtne, ma olin nooremana ikka pisut vägivaldne ja väga tundlik, küllalt kange loomuga ja siis emal ei jäänud enda arvates muud võimalust, kui mind füüsiliselt karistada. Aga see kasvas väga ruttu võimaluseks pigem oma viha välja elada.

Ma sain püksirihmaga või mingisuguse tugeva plastikust hobusepiitsaga, mis oli selline laste mänguasi, või mingi muu sellise asjaga. Peksmise protsess võis minna üsna pikaks. Kui ema tõesti sai mu kätte, siis ta ei suutnud leppida, et ma midagi vastu ütlesin. Ja tihti käis see ka nii, et ema oli juba läinud, ma hüüdsin ukse tagant midagi veel järele, ja siis sain veel kord peksa. Teinekord oli kolm-neli seanssi.

Ema peksis seni, kuni ma nutma hakkasin. Siis sai nagu asi tehtud. Ma arvan, et ma olin kaksteist, kui ma vihaga ei hakanud nutma. Ema löi ja küsis, et kas ei hakkagi nutma või? Ja ma ei hakanud. Ta pidi kuidagi muul viisil mind alandama. Siis ta läkski pigem vaimsele vägivallale üle, sest füüsilisest vägivallast ei olnud enam kasu.

Ema korrutas, et kui tema ära sureb, siis see on minu süü... Noh, see kirstunaela väljend, eks ole. Kuna mu ema on südamehaige ja tal on kõrgvererõhutõbi, siis tal tekkisid atakid, kus ta ei saanud enam hingata. Ja nendes atakkides ta süüdistas otse mind.

Kui ma olin üheksa-aastane, siis ema tegi sellist mängu, et pakkis mu asjad kokku ja saatis justkui lastekodusse. Et nüüd võtad asjad kaasa, siin on sul paar paari pesu ja nüüd lähed lastekodusse. Sellega ähvardati mind väga sageli ja seda ma tõesti väga kartsin. Ta oli mulle rääkinud muidugi õuduslugusid ka, mis kõik lastekodus toimub.

Ma kuidagi sattusin koolikiusamise ohvriks. Ma arvan, et selle põhjus oli kodune alandav suhtumine ja minu ebakindlus ka. Arvatakse, et igasugune koolikiusamine saab alguse kodudest. Nii kiusatava kui kiusaja kodust.

Viiendas klassis oli paar juhust, kus ma olin nii halb laps, et ema lubas tulla minuga kooli kaasa ja rääkida klassi ees kõigile, milline ma olen ja mida ma teen. Ja seda ma tõesti kartsin. Oli paar juhust, kus me hakkasime juba koos kooli poole minema. Ma palusin tee peal, et ta ei tuleks. Lubasin olla hea laps. Ja siis kuskil poolel teel saime kokkuleppele, et mina lähen edasi, aga ema läheb tagasi koju. Aga hirm oli küll tõsine.

Ma mäletan ka juhust, kus ema rääkis mu sõpradele ... noh, sõpradeks on neid võib-olla palju nimetada, ma ei saa öelda, et mul oli kooli ajal südamesõpru. Aga neile, kellega ma läbi käisin, ta rääkis, kuidas ma kodus käitun, mida ma vanematele ütlen. Siis ma küll mõtlesin, et *come on!* Kas sa seda ka räägid, mida sa ise teed?

Kuskil kümme aastat tagasi sattus ta kuulama või vaatama mingit saadet, kus räägiti, mis on füüsilise karistamise tagajärjed psüühikale. Ma mäletan, et ta helistas mulle ja vabandas mu ees. Ja ma olin kuidagi positiivselt ehmunud, et oo, ta sai tõesti lõpuks sellest aru. Mõni aeg hiljem oli selle unustanud ja oli sama asja juures tagasi, õigustas ikka oma kunagisi kasvatusmeetodeid. Et tal ei olnud muud valikut, sest ma kiusasin teisi nii hirmsasti ja ta pidi mind füüsiliselt karistama.

See, et ma nii palju karistada sain, tingis ilmselt ka selle, et ma olen füüsiliselt hästi krampi tõmbunud. See on muidugi väga palju vähenenud, aga ülikooli algusajal märkasid mõned lähemad sõbrad, et kui tulla selja tagant ja panna käsi õlale, siis ma võpatan. Pidev kaitschoiak oli sisse jäänud.

Ma mäletan, kuidas ema ütles mulle, et sa hakkad ikka neid vigu tegema, mida sinu vanemad tegid. Sa hakkad tegema kõike, mida sa mõtled, et kunagi ei tee.

Ja tõesti, on asju... Ma riidlen oma pojaga kohati liiga palju. Ta saab kohe alles neljaseks. Ma nõuan talt natuke palju, kuigi ta on väga tubli laps. Paaril korral olen väga resoluutselt andnud pojale mingeid korraldusi. Ja olen aru saanud, et see on täpselt sama asi, mida mu vanemad tegid.

Aga ma ei tunne, et ma tahaksin oma last lüüa. Et ma teisiti ei saa, kui ma pean teda lööma – seda ma küll ei tunne. Ma püüan seda täiesti teadlikult vältida. Ma proovin talle pakkuda seda, millest ma ise ilma jäin. Et ta teaks, et ükskõik mis juhtub, tal on vanemad olemas.

Kui ma mõtlen oma lapsepõlve peale, siis ma imestan, kuidas ma sealt üldse välja tuln. Ma olen krooniline depressioonihaike, olnud viis aastat ravil ja veetnud aega ka antidepressantidel. Ma tegelen praegu psühholoogilises mõttes selle lapsepõlve lahtiharutamise. Sest ega ma ju ei taha oma vanematega halvasti läbi saada ja neist halvasti mõelda. Ma arvan, et nad ei hakkagi kunagi enda tehtud vigadest aru saama. Nad pole seda valmis tunnustamagi. Kõik, mis mina teha

saan, on andestada. Võtta seda nii, nagu see on, ja lasta minna, sest sellel on kindlasti jätkuvalt pärssiv mõju mulle endale. Inimene saab tegeleda iseendaga. Ta ei saa kedagi teist muuta.

Ragne (1988)

Ma ei ole kunagi näinud vanemate ega vanavanemate pool füüsilisi kaklusi, küll aga oli kõikvõimalikku muud, nähtamatut vägivalda. Tülisid vanemate vahel esines ikka, aga mitte kogu aeg. Olime lastena siis ehmunud ja vaatasime pealt. Ema ütles lapsepõlves tihti, et me käitume vennaga nii halvasti, et ta läheb ära. Ta läkski vähemalt korra kuskile ära ja siis saime isalt sellepärast kere peale.

Ma sain vennalt aastaid regulaarselt peksta. See toimus vanemate pilkude alt eemal. Paistab, et venda ei armastatud ning ta tahtis sellest tundest vabaneda. Rääkis sellest vennaga esimest korda alles ülemöödunud aastal ning ta vabandas minu ees. Ta ei mäletanud midagi.

Teadsin ja tundsin, et peres polnud kohta tõe rääkimiseks, laps saab sellest aru. Ema tülitseis kõigiga: isa vanematega oli alaline vim, mis ei muutunudki. Isa püüdis pooli mitte valida ja olukorrast mööda vaadata. Ta ei ole agressiivne tüüp, pigem vastupidi, allus nii oma emale kui oma naisele, kes elasid samas majas aastakümneid koos ja üksteist vihkasid.

Üks pool emast oli üle võlli armastust jagav ja mind ülistav, me kallistasime palju, elasime emal süles. Ema oli lapsena mulle füüsiliseltki pealetükkiv ja solvus, kui teda eemale tõrjusin. Ta heitis mulle ette, et ma ei lase ennast armastada. Ta nõudis, et musitaksime suule ja ma oleksin talle kogu aeg kehaliselt kättesaadav. Ma olin tema „elu mõte”, nagu ta mulle praktiliselt iga päev korrutas.

Emal oli ka teine pool, mida väga kartsin. Tal oli kohutav raev, maa oli must, kui ta plahvatas. Elasime vennaga selle raevu hirmus. Ema kiskus mu hingeliselt tükkideks, kui raevutses. Mul polnud õigust olla

rahulolematu ega väljendada negatiivseid tundeid, nii ema mulle ka ütles. Minust on kümnete albumite kaupa fotosid, kus ma ema instruksiooni järgi kohustuslikus korras naeratan. Iga mu liigutus, saavutus ja eriti mu välimus oli ema kontrolli all.

Olin emale jalamatt-„sõbranna”, kes pidi juba lapsena kuulma iga päev tema elu õnnetustest: kui halvad on kõik teised inimesed, kuidas teda on elus igal sammul saatnud tohutu ebaõnn, kuidas keegi teda ei aita ja kuidas ta kannatab. Ta asetas mind Päästja rolli, koheldes mind eriliselt, rõhutades, et sina saad ju ikka minust aru! Tahtsin pidevalt emale tõestada, et jah, mina saan temast aru, ma suudan ta emotsionaalseid vajadusi rahuldada, ning tundsin end vastutavana tema tunnete eest. Ma ei rääkinud kunagi edasi jutte, mida ema mulle teiste kohta rääkis, ma uskusin teda täielikult. Isaga ei vahetanud ma vanemas põhikoolieas aastaid ainsatki sõna, kuna süüdistasin teda ema juttude põhjal ülekohtuses suhtumises emasse.

Minu jaoks oli see kõik loomulik, ainsa minule teadaoleva armastuse osa. Ma olin ebakindel, ei tahtnud mingil juhul selle suhte muutumist. Ema potitas mind ja pesi mu juukseid veel siis, kui olin teismeline. Mul pole sellest mingeid seksuaalse alatooniga mälestusi, ent kui potitamine ja pesemine ühel päeval ema otsusel järsult lõppesid, siis tundsin end mahajäetuna. Ma olin ema omand, nagu talle kuuluv ese, ning ma ei tahtnud, et mind ära visataks.

Ema oligi justkui mu ainus pereliige. Tegelikult olid kõik teised inimesed sealsamas, ent ema keeras mind nende vastu. Olime emaga pealtnäha nagu sukk ja saabas. Ta sõbrunes keskkoolis minu klassikaaslastega. Käisime emaga käest kinni. Mu klassikaaslased ei öelnud selle kohta midagi kunagi halvasti, mu ema võis väga lahe olla ja oskas hästi suhelda. Mind on alati kadestatud, et mul on nii tore ema.

Minu ülesanne oli tagada emale „elamisväärne elu”, nii olen oma salapäevikutes kirjutanud. Kujutasin oma tulevast elu ette temaga seotuna. Pidime emaga igavesti koos olema, ka temaga koos surema. Olin viieaastasena emale öelnud, et ma ei taha meest ega lapsi, see

oli minu jaoks nagu mingi tõotus ja vanne emale. Mu ema toitis neid uskumusi, esitledes abielu oma elu kõige kohutavama veana. Mind on kasvatatud vaimus, et lapsi ei tasu saada.

Ülikooli esimeste kursuste ajal läks vaimne olukord mu kodus talumatuks. Ema vaidlustas kõike, mida ülikoolis õppisin. Ta ei käinud sel ajal enam tööl, kuna vaimne seisund ei võimaldanud tal autoga sõita ega argiseid toimetusi teha. Ta oli kodus diivanil pikali. Minu viieminutine hilinemine võrdus koletusliku reetmisega. Ta sõimas mind nartsissistiks ja ütles, et poleks elus osanud arvata, millise koletise ta on üles kasvatanud. Ma ei tea, et ema oleks kunagi läinud oma emotsionaalsete probleemide lahendamiseks abi küsima.

Ma ise ei osanud kuskilt abi saada, olin ema käest kuulnud, et psühholooge ei tohi usaldada, nad räägivad möga. Lõpuks läksin emale ütlemata ülikoolis psühholoogi juurde – mitte enda pärast, vaid selleks, et emale abi küsida. Sealt sain esimesi signaale, et probleem pole minus, et emaga on midagi valesti. Kuulsin, et see pole okei, kui kahekümneaastasele inimesele vaatab ema välja riidekomplekte, mida too kandma peab, ja kui tütar neid ei kannu, tekib sellest konflikt, misjärel ema eeldab, et tütar vabandab ja kuuletub. See oli mulle võõras rakursiasetus. Kaitsesin oma ema, minu meelet psühholoog eksis, kuigi sisimas olin ka rõõmus, et keegi on „minu poolt”.

Ülikooli viimasel kursusel tutvusin lähemalt ühe noormehega. Hakkasime väljas käima. Emale ei sobinud see armusuhte tekkimine. Ta teatas mulle teatraalselt: „Mis ta arwabki, et ta võib siin kogu aeg käia?! Nii need asjad ei lähe!” Kuna ma oma emale midagi vastu ei öelnud, siis leidsin, et aeg on põgeneda. Lasin kodust päevapealt jalga ja kolisin noormehega kokku. Temaga oli mu esimene suudlus. Püüdsime ka füüsilises vahekorras olla, aga ma polnud valmis. Emotsionaalselt olin ikka veel emaga seotud ja tema võimuses ning see avaldus ka kehaliselt. Elasime noormehega kolm ja pool aastat koos, kuniks kumbki läks eri välisriiki.

Sten (1995)

Kõige suuremad hirmud olid seotud isaga, sest ta oli ikkagi üsna karm vend.

Üks taak, mis mulle on siia maani külge jäänud, on see, et kuidas käituda keerulistes olukordades... Ma olen näinud oma perekonna pealt, et kui kellelgi on keeruline, siis hakatakse karjuma. Ja minnakse närvi, mis on mulle praeguses elus nagu sitaks üle tulnud. Seda õpetust, kuidas teiste inimestega rahulikult käituda, vaat seda ei ole ma saand. Paps jõi ennast täis, võttis tsikli ja sõbrad, läks baari ja andis esimesele kolmele vennale lihtsalt jalaga näkku. Ta on mulle õpetand, et ikka esimene asi on: „Kohe molli!” Nii kui keegi midagi ütleb: „Helista mulle ja siis paneme koos molli!” See on täiesti haige õpetus!

Iga kord, kui mingi pidu oli, siis paps karjus: „Tooge mulle naisi!” See, kuidas ta on naistega käitund, see on lihtsalt nii perses. Aga kuidagi see on jäänd ka nagu külge. Mõjutand sedamoodi, et ma ise olen ka siuke lits mees, noh.

Nora (1996)

Pärast gümnaasiumit läksin Tartusse õppima. Tema oli paar kursust vanem, ühes seminaris saime tuttavaks. Tema armus minusse ruttu ära... Me hakkasime kokku suvel, kui olime nii kolmveerand aastat üksteist teadnud. Ja siis olid sellised väiksed asjad... Kui ma tulin Tallinnast Tartusse, siis tekkis tüli sellest, et ma ei helistanud talle kohe, kui kohale jõudsin. Või ei võtnud tema kõnet vastu. Ma lihtsalt ei kuulnud telefoni, ma tõmbasin parajasti tolmuimejaga. Mida aeg edasi, seda rohkem neid asju tekkis, mida ma nii-öelda valesti tegin. Kui ma julgesin öelda, et kuule, mul on tunne, et sa oled ülekohtune, siis tuli tema poolt vastu, et aga vaata, mis sina oled teinud! Nii et selliste asjade väljendamise lõpetasin ma suhteliselt ruttu ära.

Me pidime iga päev kokku saama ja hästi palju üles näitama seda, et me oleme koos ja armunud. Kõike pidi kogu aeg koos tegema. Kui ta sai teada, et mu tutvusringkonnas on jätkuvalt paar noormeest, kellega ma olen kunagi kohtamas käinud, siis ta ei suutnud mõista, miks ma nendega ikka veel suhtlen või miks ma neid oma sünnipäevale kutsun.

Asju, mis on mulle olulised, nagu kinos käimine, sõpradega ajaveetmine, jäi järjest vähemaks ja vähemaks. Ma jätsin ennast väga paljust ilma, et teda mitte pahandada. Ta heitis mulle ette, et kui me oleme seltskonnas, siis mina olen nagu õhtu staar, ma suhtlen kõigiga, aga tema, kes tahab minu tähelepanu kõige rohkem, ei saa seda üldse. Ja siis ma võtsin vastu otsuse käia vähem seltskonnas, kuna see teeb talle haiget.

Üks hetk tuli välja, et ta petab mind ühe tütarlapsiga, kes elas Pärnus. Tol õhtul, kui ma selle kohta küsisin, läksime tülli, ma hakkasin nutma. Ja ta ei öelnud umbes kolmveerand tundi mitte midagi... Siis ta tunnistas üles, et jah, see juhtus, ja siis istus vaikides. Ma

ütlesin, et ma lähen siis koju. Kui ma püsti tõusin, siis ta läks hästi-hästi vihaseks, tõmbas kapiukse eest ära ja selle peale ma loomulikult tardusin ja nutsin edasi... Ta võttis mul õlgadest kinni ja viskas mu madratsi peale pikali ja karjus mulle hästi lähedalt näkku, et lõpeta see *fucking* ulumine ära! Ma jäin täiesti vait, sest ma ei ole kunagi elus nii hirmul olnud. Järgmine hommik läksin pesema ja nägin, et mul on käsivartel tugevad sinikad. Mu esimene reaktsioon oli, et keegi ei tohi neid näha. Muidu inimesed arvavad, et ta on halb inimene, aga ta ju ei ole halb inimene. Ja kuidas ma siis olen halva inimesega koos.

Alguses ta ütles, et pettis mind ühe korra pärast meie mingit vaidlust, aga siis tuli välja, et ta pettis mind iga nädalavahetus. Ta ütles põhjuseks selle, et ta tundis end meie suhtes ebakindlalt, et tal oli pärast meie vaidlusi hirm, et äkki me lähme lahku, ja tal oli lohutust vaja.

Paar päeva hiljem tuli uudis, et see tütarlaps ootab last... Mu noormees ütles, et tema ei soovi seda last, ja palus, et äkki mina suudaks seda tütarlast veenda. Siis ma kirjutasin sellele tüdrukule, et kas ta on ikka kindel... Ma ei ole tagantjärele selle üle üldse uhke. See on ju ikkagi tema elu ja tema beebi, mul ei olnud õigust midagi öelda. See tüdruk vastas, et ta pole kunagi elus nii õnnelik olnud kui siis, kui ta teada sai, et ta last ootab... Sellega on päris raske vaielda. Ja siis me otsustasime noormehega, et nüüd me lõpetame oma suhte ära.

Aga me suhtlesime ikkagi igapäevaselt edasi. Ma tundsin ennast nagu kõrvalosatäitja oma elus. Et nemad on peaosatäitjad ja otsustavad kõik asjad ja mina lihtsalt olen siis neis lainetes, mida nad tekitavad. Tema sõnade järgi oli see, et ta mind pettis, minu süü. Ma uskusingi, et kui ma oleksin paremini käitunud või rohkem armastust üles näidanud, siis ta ei oleks mind petnud.

Ma tundsin end täiesti lootusetult. Vahet pole, mida ma teen, kõik läheb ikka halvasti. Ühel varahommikul tulin linnast koju ja tundsin, et ma ei suuda enam edasi minna, sest mul ei ole absoluutselt mitte mingit kontrolli oma elus. Ja siis ma ... proovisin Emajõkke minna. Aga õnneks üks meesterahvas läks mööda, ta oli ka linnast peolt koju

kõndimas, ja ütles, et äkki ta teeb mulle parem tassi teed... Ma ütlesin talle esimese asjana, et palun ära kasuta mind ära. Ta ütles, et tema on aumees. Ma puhkesin hästi kõvasti nutma ja õnneks läksin temaga kaasa. Ta ütles mulle midagi stiilis, et „nii ilusad naisterahvad ei peaks nii õnnetud olema”, ja tegi mulle teed. Ega ma ei saanud väga sõnu suust välja.

Ja siis ma läksin psühholoogi juurde. Ma sain aru, et ma ei saa oma endise noormehega enam suhelda. Ja sealt edasi läks paranemine õnneks kuidagi kiiremaks. Temast ülesaamine oli tegelikult väga lihtne, kui ma sain aru, et see ei ole ju normaalne. Et ei ole ikkagi okei teist inimest niimoodi kohelda, nagu tema seda tegi. Et ma ei ole seda ära teeninud.

Triin (1984)

Ta vahel ei läinud üldse tööle... See oli kortermaja, meie elasime esimesel korrusel, ta läks lihtsalt teisele korrusele, kus oli fuajee – laud ja tool, ja ta oli seal päev otsa sellepärast, et ta oli sada protsenti veendunud, et kui tema on tööl, siis mulle tuleb armuke külla.

Kõige-kõige alandavam episood oli, kui ta arvas, et mul on armuke ja et raudkindlalt just enne tema kojutulekut lahkus armuke korterist, raudselt viis kuni kümme minutit enne tema kojutulekut. Ja siis ta nõudis, et ta peab inspekteerima minu suguelundeid. Tol hetkel ma mõtlesin, et kui sa seda teed, siis *there's no going back*, siis on kõik. Ja ta nõudis ja nõudis ja survestas ja eks ma olin toleks ajaks juba psüühiliselt piisavalt katki ka ja noh ... siis ta uuris ja vaatas seal ja ega ta targemaks ei saanud. Ma ei tea, mida ta otsis või mida ta arvas, et leiab, aga see oli kõige alandavam. Mul ei olnud kuhugi minna. Ega ta ei öelnud mulle, mis ta leidis, ta lihtsalt jättis mu sinnapaika.

Ta rääkis mulle, kuidas tal on töö juures dušš ... ja see on minu süü, absoluutselt minu süü, et ta peab igal hommikul minema tööle ja duši all rahuldama ennast.

Mingid tõukamised, näpuga rindu torkamised ikka olid, aga seda vaimset oli rohkem. Kui ta oleks olnud füüsiliselt vägivaldne, see oleks ... mitte et parem, aga see jätab märgi, et kui keegi mind lööb, siis ma lähen kohe ära, ei ole mingit halli ala, aga see vaimne vägivald ... kui sa seal sees oled, sa ei saa aru, et see on seal, see tundub midagi muud.

Terviseõpetuses keskkoolis räägitakse ainult kondoomidest ja füüsilisest aspektist, aga keegi ei räägi psühholoogilisest aspektist, keegi ei räägi, millised on ohumärgid; mis juhtub, kui su uus poiss-sõber hakkab nõudma siukseid asju. Kondoomidest sa saad kuugeldada ka.

Helen (1979)

Kasparil olid kogu aeg mingid oma argumentid, miks ta ei saa last vaadata – tal ei ole tisse. Mul tol hetkel jõudu oli, ma olin selline vapper. Aga mingi hetk ma hakkasin väsima.

Laps ei maganud öösiti väga hästi, ma palusin ükskord, et ta vahetaks lapsel mähkme ära, aga ta ütles, et ta peab magama, ta peab hommikul tööle minema. Ma jäin kuidagi hästi kinni sinna koju. Loomulikult ma väga armastasin oma last. Aga kui ma tahtsin kuhugi minna, siis Kaspar serveeris seda alati niimoodi, et kas sa siis ei armasta oma last.

Väsimus kasvas. Asja tegi keerulisemaks see, et ma ei tahtnud temaga enam magada. Aga ma ei saanud ka „ei” ütelda, sest siis ta hakkas mind karistama, pahatujutsema ja kõik see eskaleerus. Ta võis küsida, et kas sa paremini ei saa, miks sa oled nii tuim. Ma mõtlesin: persse, ma ei taha seda üldse teha, see on nagu iseenda vägistamine! Läksin pärast vannituppa ja nutsin ja siis Kaspar hüüdis läbi seina: „Ära ulu!”

Ma tean, et see on täiesti klassikaline: mõtled, et sa saad teise lapse ja siis saab kõik korda. Aga kõik ei saa korda, see läks veel hullemaks.

Kui teine laps oli väike, siis tuli ta mulle esimest korda kätega kallale. Ma ütlesin, et ma olen väsinud, ma ei jaksa enam, kuidagi sealt see jutt alguse sai... Tal käis see nii üle mõistuse, et ta läks närvi. Ta ei löönud mind, ta kägistas mind. See ei olnud mingi nalja-kägistamine, see oli jumala õudne kägistamine, ma sain ikka šoki sellest. Ma läksin kápuli rõdu ukse vahele ja proovisin õhku saada. Me ei rääkinud sellest kunagi. See tundus ühekordne asi, ma mõtlesin, et ta lihtsalt ei valitsenud ennast. See oli nii õudne, et sa tahad, et seda ei oleks sinuga eluilmas juhtunudki.

Esimene korralik kitakas peksu oli pärast mu sõbranna sünnipäeva. See oli väga uhke pidu, kalamarja ja viinaga, me olime natuke purjakil... Jõudsime koju, astusime korteriuksesse sisse ja ma küsisin, et miks ta peab selline tõll olema. Ma tean, et ma poleks pidanud seda ütleva, ma arvasin, et ma ütlesin seda nii vaikselt, et ta ei kuulnud. Aga ta hakkas räuskama, ma ütlesin talle mitu korda, et jääme nüüd magama, jääme nüüd magama... Ta kukkus mind voodis vägistama, ma põgenesin ära, ta kägistas mind juba nii, et pilt läheb eest ära, ma sain kuidagi vetsu joosta, panin ukse lukku, aga õnnetuseks oli see uks kilpidest, ta lõi need kilbid puruks, kiskus mu juukseidpidi sealt välja, jälle kägistas. Ma röökisin ja röökisin, lootsin, et keegi majas ikka kuuleb, mitte kuradi keegi ei kuulnud!

Meil on graniidist tööpind, ta pani mind hambaidpidi sinna tööpinna külge ja ütles: „Kui sa veel ühe piiksu teed, ma löön sul hambad suust välja!” Ja muidugi sa ei tee. Pea töötab, et kuidas pääseda, kuidas pääseda? Okei, ma jään siia põrandale hästi kõssi, siis ta ei taha enam midagi teha. Ma mõtlesin välja, et kui ta läheb kuhugi kaugemale, siis ma sööstan ja võtan riidekapist mantli, rõduuks on kõige lähemal, ma hüppan teise korruse rõdult alumise korruse rõdule... Ja see õnnestuski mul. Koputasin, alumise korruse tüdruk lasi mu sisse, ma olin mantli all ihualasti, palusin talt särgi ja püksid. Helistasin politseisse, palusin, et politsei tooks mu jalanõud ja käekoti. Aga rahakotist oli Kaspar juba ära võtnud mu pangakaardi ja sularaha. Ma helistasin oma sõbrannale ja küsisin siis politsei käest, et kas nad saavad mu viia sellele aadressile. Ja nad ütlesid, et ei saa. Ma läksin ühistransporti, sääred paljad, mantel verine, meigitud silmad ära nutetud. Aga ma sain tulema.

Ja siis hakkab see klassikaline asi: ta helistab, nutab, palub vabandust, ta on täitsa endast väljas, ütleb, et kui ma temaga ei jää, siis ta tapab ennast ära, et siis tal ei ole enam mitte midagi. Sa vaatad teda ja mõtled, et temas on ju väga palju ilusat ka, et ta on ka inimene ja tahab ka õnnelik olla...

Jane (1978)

Minu isa on rahvuselt venelane, nii et minu ema ja isa on siis kokku saanud eestlane ja venelane. Ma tean, et mu vanemad on kunagi meeletult üksteist armastanud, unelmate paar olnud... Aga minu igapäev oli juba see, kui isa emale kallale tormas. Ja ema lubas vastutasuks isa pea haluga lõhki lüüa.

Ka mu õde sai väga palju peksta, mina olen kõige rohkem pääsenud. Noh, muidugi, teatavas mõttes oli nõukogudeaegne normaalsus, et sa saad vitsa või rihma või midagi. Enda vorpe mul meeles ei ole. Meeles on ema vigastused.

Hiljem oma õega vesteldes olen teada saanud, et kuna tema oli vanem, siis tema tundis ennast vastutavana, ei jäänud mitte kunagi magama, enne kui ta kuulis, et isa ja ema hingavad normaalselt – et nad ka magavad. Ta oli kogu aeg valmis, et nii kui jälle hääl hakkab tõusma, siis ta jookseb korteriuksesse välja ja lööb koridori peal lamenti. Naabrid kutsusid pidevalt miilitsat. Aga aeg oli selline, et see oli peresisene asi, sellega ei olnud mitte midagi teha. Oleks inimene olnud padujoobes, siis ta oleks võib-olla viidud kainenestumajja. Ma ei mäleta, et isa oleks kunagi ära viidud, küll aga ma mäletan, kuidas isa läks ükskord jälle emale kallale ja alumine naaber tõmbas isa ära ja ütles: „Mis mees sa oled, et sa naist lööd?“. See oli esimene hetk, kus mulle tundus, et võib-olla isa käitumine ei olegi normaalne. Ma olin üheksa-aastane.

Meil oli väike maja, selline kaheksa korteriga agulimajake, ja me mängisime hoovis kodu. Meie mängus oli täiesti normaalne, et mees tuleb koju, on purjus, õde mängis seda meest ja mina olin naine, kleidi alla sai panna palli, mis tähendas, et sa oled rase naine, ja siis ta peksis mind – seda rasedat naist. Kas ma ei jaksanud vaipa kloppida

või midagi muud teha, sellised väga olmelised tegevused, millega see rase naine hakkama ei saanud ja mille eest ta sai kõvasti kolki. Ma mäletan, kuidas mul oli roosa pall kleidi all ja ma olin dramaatilises poosis maas ja röökisin kõigest väest keset hoovi: „Ära löö, ära löö!“ Praegusel hetkel tundub see koomiline, aga see oli meie normaalsus.

Meil oli kodus väga palju koosviibimisi. See oli väga avatud kodu. Ilmselgelt kõik teadsid, mis seal kodus pärast külaliste äraminekut toimub. Meil oli väga väike korter, aga kõik suured peod toimusid meie juures, selles kolmekümne ruutmeetri suuruses korteris. Kuidas sinna ära mahuti, ma ei tea. Nüüd näen väga sageli, et vägivaldsed kodud on kinnised. Aga meil oli kõik lahtine.

Lapsena ikkagi otsid vägivaldsele mingisuguse õigustuse. Vähemalt see, et isa on purjus. Või see, et tal oli halb päev. Ja loomulikult sul tekib tunne, et võib-olla oled sina süüdi.

Tundus, et meie pere oli täitsa normaalne, sest meie isa ei ajanud ema noaga või kirvega taga või ei uputanud teda kuhugi. Täiesti normaalne pere. Ainult rusikatega löödi. Ja need käisid üsna kiiresti. Ja korralikult. Põhiprobleem oli näiteks see, kui raha ei olnud. Kui isa tuli palgapäeval koju, aga raha ei olnud, ta oli selle ära raisanud, ostnud plaate. Ja kui talt küsiti, siis läks rusikas käiku. Mu isa tegelikult on üsna vastutustundetu inimene, see on selge. Ta oskab jätta sellise mulje, et kuku pikali. Aga täiesti vastutustundetu.

Aeg oli selline, kus keegi su pärast muret ei tunne. Kõik saavad hakkama ja perekond ju toimib. Vanemad käivad tööl, lapsed koolis. See, et sind visatakse lihtsalt teelt eest ära või vastu seinale, on kuidagi nagu iseenesestmõistetav. Ja sinna juurde käiski see pöörane vaimne vägivald, hirm.

Ma mäletan hetke, kus me õega ikkagi täitsa siiralt kavandasime isa tapmist. Mitte vägivaldselt, aga õe klassiõe ema töötas apteegis, me olime otsustanud kuidagi sealtkaudu seda asja ajada. Meil oli plaan täitsa välja mõeldud, kuidas see peaks välja nägema: me saame tabletid ja... Aga ma ei mäleta, miks me sinna ei jõudnud. Ilmselt

sellepärast, et me ei tahtnud seda avaldada, me oleks siis pidanud ikkagi sellele õe klassiõele ära rääkima, miks meil neid tablette vaja on. Aga ma mäletan täitsa sellist tõsist plaani, kuidas saada lahti sellest ühest inimesest meie elus. Kes ometi on meie isa.

Me olime õega alles üsna väikesed, kui fantaseerimise sellest, et meil on vanem vend. Täitsa iseenesestmõistetavalt teadsime, et meil on vanem vend. Ja siis ükskord leidsime isa märkmiku ja seal oli selline lause: „Laps, kelle ma sulle tegin, on maetud Toilasse.” Ma läksin vanatädilt küsima, sest vanatädi oli minu turvaisik. Ja ta rääkis... Minu vanemate esimene laps sündis ... nimigi oli talle ette pandud ... Janno, aga ta suri üsna ruttu, elas umbes neli tundi. Ja meie jaoks oli see täiesti normaalne. Sest me olime kogu aeg justkui teadnud, et meil on vend.

Kui ema hakkas surema, tuli meile notar. Ja esimene asi, mis see notar rahulikult ütles, et ahah, Erika Nikolajeva, kolme lapse ema. Ja ema ütles, et mis kolme lapse... Ja meie ütlesime kõrvalt, et „einoh, see Janno on ka kindlasti seal süsteemis sees”. Ja siis äkki saime aru, et ema on täiesti muutunud. Ta ei olnud isegi kahtlustanud, et me võime sellest teada. Ja siis hakkas tulema... See ei olnud viha, see oli mingi suurem emotsioon, mis oli kuhugi maetud, see väljendus vihas isa vastu... Ta rääkis, kuidas ta istus pärast sünnitust, nägi lapse soolikaid, kõhunahka lapsel ei olnud... „Minu tissid on kinni seotud, nad valutavad ja teistele tuuakse lapsi imetada ja minu last ei tooda ja teda ei tooda ja teda ei tooda...”

Sel ajal visati need lapsed, surnukehad, ju kuhugi ära. Isa oli käinud ja küsinud selle keha endale. Ja see väike laps kaasas, spordikotis, sõitis rongiga koju. Ja mattis ta siis kuhugi Toilasse. Nende varasemast kirjavahetusest on aru saada, kuidas nad seda last ootasid. Ema lõpetas samal ajal ülikooli, kirjutas oma lõputööd ja suitsetas. On kirju, kus ta ütleb, et vaene Jannokene – juba nad on nime pannud ette, kindlas lootuses – on saanud arvatavasti juba mürgituse. Ma võin ette kujutada, kuidas see inimene hiljem ennast süüdistas.

Kui ema oli juba lahkunud, otsustasime õega, et peame minema isa

juurde ja küsima, kuhu see laps on maetud. Et me lihtsalt peame sinna minema. Isa hakkas esimese asjana eitama: et sellist asja ei ole olemas. Ja me ütlesime, et me teame, et see oli. Siis ta hakkas lihtsalt nutma. Pööraselt. Ta viis meid sinna kohale. See oli meile endile vajalik.

Me küsisime, miks sellest ei räägitud. Selgus, et kui see oli juhtunud, tuli ema koju, vaatas isale lihtsalt otsa ja ütles: „Sellest me ei räägi.” Ja kõik. Ma tean, mida see pilk tähendab. Me oleme õega rääkinud, et kui kellelgi on pilk, mis võib tappa, siis meie emal. See pilk käib sellisest kohast läbi, et ... sellega ei ole mõtet vaielda.

Nende kahe inimese vahele jäi see asi. Kuni sinnani, et ühel hetkel kõik käib närvidele, ükskõik, mida teine ütleb. Ema on oma päevikus kirjutanud, et ta on väga õnnelik, et tal on lapsed. Aga tal on väga kahju, et nad kasvavad peres, kus vanemad ei armasta üksteist. Ma tean, et mu vanemad on meeletult üksteist armastanud. Nad on olnud unelmate paar! Aga see enesesüüdistamine ema poolt... Ühel hetkel isa ei jaksanud enam koputada selle seina vastu. Kaua sa jaksad? Ühel hetkel võib-olla hakkadki marutama, kätega lööma, kui seda ust lahti ei tehta.

Ma olin 14, kui ema-isa lõpuks lahutasid. Kuni sinnamaani olime pealt vaadanud, mis toimub. Me teadsime, et meie jõud ei käi isast üle. Õde mäletab hetke, kus see karikas sai niimoodi täis, et kui isa läks emale kallale, siis ta ei tea, kust ta selle jõu võttis, aga ta lihtsalt võttis ja viskas isa vastu seina. Ja see hetk oli mingi murdepunkt. Sa oled kogu aeg kartnud. Äkki saad aru, et ... me oleme üle.

Pärast lahutust me isaga väga ei suhelnud. Peaaegu üldse mitte. Ja kui meil mõlemal oma kodud ja lapsed tekkisid, siis olid igal aastal jõulud kellegi juures. Ja siis õde tegi selle otsa lahti, ütles, et ma kutsun isa ka.

Kui isa sai 70, siis otsustasime õega kutsuda kogu isa suguvõsa kokku. Ja tegime isale üllatuspeo. Suur autode voor tuli hoovi... Ütlesime, et näed, isa, sul külalised tulevad. Isa ütles: „Mis külalised...?” Siis ta sai aru, et kogu tema perekond on tulnud... Ja see nutt, selle

70aastase mehe nutt ... ta ei taha seda meeleliigutust välja näidata. Selle lainetuse keskel sain ma aru, et see oli isa jaoks andestus kogu suguvõsalt. Et ta on justkui ... taas aktsepteeritud. Kui õnnelik ta oli! See oli nii tore.

Isa vastutustundetuse, seda ma tunnen endas. Ma põgenen probleemide lahendamiste eest. Ja on hetki, kus ma teen seda sellepärast, et tõesti mitte impulsiivselt ... lasta näiteks kätt käiku. Need on sellised mustrid, mida ma näen enda juures.

Kõige olulisem on see, et inimene saab aru, et ta ei ole üksi. Ta võib olla selles probleemis üksi. Aga ta ei ole inimesena üksi. On inimesi, kes on õppinud teisi aitama, kellel on vahendid probleemide lahendamiseks. See ongi see, mida mina kõrvalseisjana saan teha, kui ma tean, mis kuskil toimub. Viia kokku inimene, kellel on probleem, ja inimene, kes suudab pakkuda lahendusi. Ühe anonüümse kõnega. See tundub väga paljudele nagu pealekaebamine. Aga tegelikult ei ole ju.

Kui auto tuleb kiiresti minu suunas, ei ole tark üle tee minna

Margo Orupõld,
Pärnu naiste tugikeskuse juht

Elus ei ole juhuseid ja unistustel on komme täituda. Lapsena unistasin saada kas juristiksi või psühholoogiks, kuid õppima läksin hoopis majandust. Kaksteist aastat tagasi pöörduti minu kui ettevõtliku ja toimeka inimese poole sõnumiga, et Pärnus on tarvis käivitada naiste varjupaiga teenus. Kui on tarvis, tuleb teha. 2. novembril 2009. aastal alustas Pärnu naiste tugikeskus tööd. Esimesed viis aastat kulusid psühholoogia, loovteraapiate ja juriidika õppimisele. Ei osanud lootagi, et elu pakub võimaluse oma unistuste tööga tegeleda.

Ikka juhtub, et kohtun inimestega, kes küsivad, mis see lähisuhtevägivald on. Nende hulgas on noori. Nende hulgas on väga palju naisi. On inimesi, kes on vägivalda väga lähedalt kogenud ja teavad, mis see on, aga nad on selle teema enda sisse nii ära peitnud, et ei taha sellest midagi kuulda. Nõukogude ajal lähisuhtevägivallast ei räägitud, seda asja ei olnud olemas, see oleks nagu praegu tekkinud. Kuigi tegelikult on see nähtus üle kolme tuhande aasta vana.

Keegi ei ütle, et ma olen ohver. Ohver olen ma tavainimese mõistes siis, kui mu autole sõidetakse sisse või mult varastatakse kott ära. Aga inimesed, kes elavad kümme või kaksikümmend aastat sellises suhtes, ei ole enda arvates ohvrid. See on nende elu.

Karjumine aitab

Õpetaja näeb lapsi, kes kasvavad vägivaldses peres, ja saab sellest tavaliselt ka aru. Kasvataja näeb, millise olekuga tuleb laps lasteaeda. Aga ega pedagoog ei oska sellega alati toime tulla. Võib juhtuda, et ta teeb mingi rumala käigu ja laps lukustub. Kui räägid lapsega, siis pead olema aus. Ei tohi hakata rääkima, et „oh, küll läheb mööda” ja „küll ema saab hakkama”. Ei tohi lapsele öelda, et see, mida sinu ema-isa kodus teevad, on kole ja mõttetu ja rumal. Lapsed arvavad, et nemad on paljuski süüdi. Isa süüdistab ühtepidi, ema süüdistab teistpidi, laps võtab süü enda peale ja temas on segadus. Lapsele tuleb öelda, et tema ei ole süüdi. Sa ei peagi talle lahendusi andma, aga sa pead last kuulama ja mitte hakkama küsima: „Aga mida sina tegid?” Laps tahab, et ükskord ometi keegi ta ära kuulaks. Ja ei annaks selgitusi, ei annaks õpetusi, mida ta nüüd tegema peab, vaid kuulaks ja usuks. Aga ega me ju sageli ei usu last. „Kuule, kas sa ikka said õigesti aru? Kas see asi on ikka nii hull?” Selliseid fraase ei peaks kogu aeg kasutama.

On olemas rahvusvaheline laste väärkohtlemise ennetamise programm ehk CAP-programm, mida koolid saavad meilt tundidesse tellida. Seal räägitakse lastele, kuidas „ei” öelda, kuidas ennast tänaval kaitsta, kui keegi sind kuskile kaasa kutsub. Õpime seal tegema võimalikult kõva kisa, sest inimesed ei julge kõva häälega karjuda. Laps ei saagi muud teha kui kõva häälega karjuda. See ehmatab paljud inimesed ära. Nii mõnigi laps on seeläbi rünnakust pääsenud, et ta kõva häälega karjub. Seda peab ta ka kodus tegema, kui ta ise või mõni teine pereliige on ohus. Võib-olla siis saab naabril isu täis ja ta kutsub politsei.

Äraõitsenud võililled

On naisi, kes on järjest ühest suhtest teise läinud, ja need kõik on vägivaldsed olnud. Teraapiat läbi tegemata on suur oht sattuda jälle samasugusesse vägivaldsesse suhtesse. Kui oled vägivaldses suhtes olnud õnnetu, siis otsid tegelikult hoolimist. Sa tahad, et keegi usuks

sind, hooliks sinust, ütleks midagi ilusat. Kui esimene inimene, kellega sa kokku saad, ütleb sulle midagi nii õiget, mida sa täna just ootad, siis kohe klammerdud. Ma ütlen nende naiste kohta, et nad on äraõitsenud võililled. Kuhu see äraõitsenud võilille tutsakas kukub, sinna ta kohe juured ajab.

Mõni lugu, millega olen oma töös kokku puutunud... Katrinil oli selline mees, kes elas jõusaalis ja ajas endale hormoone sisse. Kui laps sündis, siis tema ainuke mure oli mitte see, kas laps piima saab, vaid mis kuupäevaks on Katrin oma eelmises kaalus tagasi. „Kui sa kuu aja pärast ei ole selline piitspeenike nagu enne, siis ma panen su nõoriga auto taha jooksmas.“ Katrin hakkas nalgima. Ta jäi piimast ilma. Nad elasid linnast väljas uhkes villas, mees ajas välist ilu taga, lapsega ta väga ei tegelenud. Kui keegi käis külas, siis küll näitas ja hüpitask last. Kõik, kes on elus kokku puutunud lastega või kasvõi koerapoegeadega, teavad, et laps ei jää kohe pärast mängimist rahulikuks ja magama. Kui laps ei uinunud kohe, kui isa tahtis, siis ta pandi kappi magama. Ja arvata võib, et ta karjus seal veel rohkem. Sa ei saa emana ka sekkuda, kui isa on selline spordisaali jõmm ja sina oled auto taga nõoriga kõhnaks aetud naine. Sa ei võitle seal oma lapse eest. Sind lüüakse siis vastu seina puruks. Aga tahad võidelda. Katrin põgenes sealt lõpuks lapsega ära.

Reelika mehe kohtuotsus oli kuusteist lehekülge pikk. Talle oli pandud kohustus elatisraha maksta. Nad istusid perega hommikusöögilaua taga, mees avas uhkelt selle ümbriku ja pani mootorsae laua ääre peale. Ta oli juba varem hirmutanud, et saeb lastel käed otsast, see mootorsaag oli jõu märk. Ja siis ta tõstis mootorsae ja ütles, et nüüd Reelika sööb selle kohtuotsuse ära. Kuusteist paberilehte. Normaalsest inimestena suudame heal juhul kaks A4 ära süüa. Aga kui sul on hea tugeva paberi peale prinditud kohtuotsus... Lapsed tulid emale appi. Ema ja lapsed sõid ja oksendasid ja jälle sõid seda paberit.

Meeli oli üle viiekümne ja ei suutnud nii palju tantsida, kui tema mees tahtis. Mees tahtis kogu aeg tantsida. Meeli ütles: „Aeglased tantsud tantsin ära, aga fokstrotte ja tangosid ma lihtsalt ei jõua, ma olen päev otsa tööd teinud ja siis pean õhtul minema temaga kuhugi

tangosid tegema.“ Kui ta siis mehe käest selle eest tappa sai, et tema tantsuvõimekus oli nõrk, siis mida ämm ütles? Ämm ei öelnud, et tema poeg midagi halvasti teeb. Ämm õpetas, kuidas sinikaid peita. Võid tuleb peale määrada.

Padjad vägivaldsete all

Vägivaldsete all on tihti kasvanud keskkonnas, mis nende käitumist kinnistab. Väga lihtne on anda lapsele kogu aeg järele ja mitte piire seada. Mõelda, et ah mis, las lapsuke teeb, mis tahab, põhiline, et ma ise rahu saaks. „Mis ta siin karjub... Ah, võta see asi.“ Sellise kasvatusega paneme kogu aeg patju alla võimuvajadusele. Kui sellises keskkonnas kasvanud inimene on nüüd kolmekümne- või neljakümneaastane ja talle öeldakse esimest korda, et ta käitub valesti, siis täiesti loogiline, et ta ei saa sellest aru. Kodus oli talle kõik lubatud. Talle on kogu aeg öeldud, et see, mida ta teeb, on õige. Nüüd tuleb üks naine, kes hakkab ütleva, et mulle ei meeldi sinu käitumine. Muidugi võtab mees siis rusikad käiku. Ta ei saa tõsiselt aru, et peaks midagi muutma. Ta on pool elu ära elanud ja nüüd tuleb ühiskond või politsei ütleva, et ta teeb midagi valesti. Kuigi kõigest ärahellitatud poistest ei saa süstemaatilisi vägivaldsete all ja kõik vägivaldsete all ei olnud lapsena ärahellitatud.

Paljud ütlevad, et vägivaldsete meeste jaoks tuleb teha omaette keskkond, kus nad on ühiskonnast eemal. Ma ei tea, kas see on lahendus. Võib-olla peaks ikkagi ühiskond arenema. Me ei peaks ise nendega kontakti võtma, nendega suhtlema jääma. Targa inimesena ma ei jookse ju auto ette. Me ei võta autosid liiklusest ära, vaid mõtleme, kust me üle tee läheme. Kui ma mootorimürinat kuulen, siis saan aru, et see on auto. Kui ta tuleb üsna kiiresti minu suunas, ei ole tark üle tee minna.

Lugemist lähisuhtevägivalla teemal

„Miks ta seda teeb? Kuidas mõtlevad vihased ja kontrollivad mehed?”

Lundy Bancroft
Tõlkinud Reet Hiimäe
MTÜ Naiste Tugi- ja Teabekeskus 2013

Lundy Bancroft on Ameerikas tegutsev meesterapeut, kes on oma töös kokku puutunud tuhandete vägivaldsete meestega. Tema raamat selgitab vägivaldsete käitumis- ja mõttemustreid, õpetab ära tundma varajasi ohumärke, vägivalda ennetama ja ohtlikku paarisuhet ohutult lõpetama. Autor tõestab arvukate näidete varal, et vägivald ei tulene enamasti suutmatusest kontrollida oma tundeid, vaid hoiakutest ja väärtushinnangutest.

„Vägivaldsete lapsevanemana. Millist mõju avaldab lähisuhtevägivald perekonna toimimisele?”

Lundy Bancroft, Jay G. Silverman
Tõlkinud Reet Hiimäe
Tartu Naiste Varjupaik 2007

Raamat kirjeldab, kuidas mõjutab vägivaldne kodune õhkkond lapsi. Ka siis, kui vägivald pole suunatud otse laste vastu, on sel nende psühholoogiale pikaajaline mõju. Eraldi tähelepanu pööravad autorid lahtusjärgsele perioodile ning võtetele, mida vägivaldsete kasutavad teiste pereliikmete vaheliste suhete mürgitamiseks.

„Poiss, keda kasvatati nagu koera. Lood lastepsühhiaatri märkmikust. Mida traumeeritud lapsed võivad meile õpetada kaotusest, armastusest ja paranemisest”

Bruce D. Perry, Maia Szalavitz
Tõlkinud Jane Snaith
MTÜ Igale Lapsele Pere 2016

Lastepsühhiaatrist autor avab emotsionaalse trauma ja pideva hirmu mõju lapse psühholoogiale ning kirjeldab muutusi, mis toimuvad lapse ajus ekstreemsete olukordade tagajärjel. Paljude näidete kaudu selgitab ta, kuidas trauma üle elanud lapsi aidata.

„Sest nad saavad”

Eero Epner
Eesti Ekspress, 8. mai 2019
<https://ekspress.delfi.ee/artikkel/86089669/sest-nad-saavad>

Põhjalik ja emotsionaalne ülevaade lähisuhtevägivallast Eestis ning tööst, mida ohvrite aitamiseks tehakse.

„Terved ja turvalised suhted: noorte kohtinguvägivalla ennetamine”

Tõlgitud ja kohandatud väljaandest „Expect Respect: A Toolkit for Addressing Teenage Relationship Abuse” (Women’s Aid Federation of England, 2010)
Autorid: Denise Harding, Kate Humpreys, Kai Part ja Merike Kull
Tartu Noorte Nõustamiskeskus ja Seksuaaltervise Kliinik 2019
<https://www.tstk.ee/node/76>

Vestlusteemade ja ülesannetega varustatud õppematerjal, mis aitab noorel luua terveid ja turvalisi esimesi suhteid.

„Spiraal”

Õppefilm kohtinguvägivallast
Stsenaristid Duncan Harte ja Nick Hillel
Režissöörid Nick Hillel ja Max Pugh
Safer Bristol, National Youth Theatre ja Yeast Culture 2006
<https://www.tstk.ee/node/53>

23 minuti pikkune lühimängufilm, mis juhib tähelepanu esimestele ohumärkidele vägivaldseks ja alistavaks kujunevas lähisuhtes noorte inimeste vahel. Tartu Noorte Nõustamiskeskuse ja Seksuaaltervise Kliiniku kodulehel on võimalik filmi vaadata eestikeelsete subtiitritega.

Lavastuse õppematerjalid

„Teises toas” kodulehelt on leitavad õppematerjalid ja tunnikavad lavastuse lugudesse puutuvate teemade ja arutlusküsimustega. Lisaks on kodulehel Sotsiaalkindlustusameti spetsialistide koostatud materjal suhtevägivallaga seotud teemade käsitlemiseks õpilastega.
www.noorsooteater.ee/teises-toas

Lavastust ette valmistanud meeskond

Lavastusala juhataja Anni Rajas
Tehniline juht Revo Koplus
Etendusteenistuse juht Hannele Känd
Etenduse juht Reet Loderaud
Helitehnik Mait Visnapuu
Valgustaja Erik Pello
Kostümeerija Tiina Salmus
Grimeerija Aimi Etverk
Lavatehnik Janek Saareli
Dekoratsioonide ja butafooria valmistajad Annika Aedma,
Andres Josing, Luule Kangur, Krista Norden, Mihkel Niinemets,
Evelin Vassar, Mihkel Vooglaid
Õmblejad Jaanika Simmer, Kerli Praks
Varustaja Riho Tammert

Kavalehe koostasid Mari-Liis Lill, Priit Põldma
Toimetaja Kati Kuusemets
Fotod Laura Pählapuu
Kujundaja Helmi-Elfriede Arrak

Kavalehe väljaandmist toetas Sotsiaalministeerium.

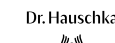
Teater tänab:

H&M
Apranga Group
Barrakuuda Sukeldumisklubi
Valmiera Lilled OÜ
Meistrite Hoov
Chocolaterie
Harry Säär

Eesti Noorsooteater

teatrijuht Joonas Tartu · kunstiline juht Mirko Rajas · peakunstnik Rosita Raud
etendusteenistuse juht Hannele Känd · turundusjuht Marie Pullerits
kommunikatsioonijuht Peep Ehasalu · muuseumi juhataja Iti Niinemets
lavastusala juhataja Anni Rajas · tehniline juht Revo Koplus
teenindusjuht Anna Leiner · büroojuht Maarja Kalmet · haldusjuht Ahto Paju
festivali juht Leino Rei · IT- ja multimeediaspetsialist Indrek Rammus
pearaamatupidaja Nele Brandmeister · raamatupidaja Annika Visnapuu
kirjandustoimetaja Kati Kuusemets · disainer Helmi-Elfriede Arrak
näitlejad Andres Roosileht, Anti Kobin, Doris Tislar, Helle Laas, Getter Meresmaa,
Jevgeni Moissejenko, Kadri Suits, Kaisa Selde, Karl Sakrits, Katri Pekri,
Laura Kukk, Laura Nõlvak, Lee Trei, Mait Joorits, Mart Müürisepp, Risto Vaidla,
Sander Roosimägi, Taavi Tõnisson, Tiina Tõnis
grimeerijad Aimi Etverk, Triin Klaas · etenduse juhid ja rekvisiitorid Airike Vipp,
Liisi Tegelman, Reet Loderaud · valgusala juhataja Madis Kirkmann
valgustajad Erik Pello, Targo Miilimaa, Triin Rahnu
video- ja heliosakonna juhataja Mait Visnapuu
video- ja helitehnikud Liina Sumera, Markus Robam, Mikk Mengel
vanemkostümeerija Kristel Hansen · kostümeerija Tiina Salmus
pealavameister Janek Saareli · lavameistrid Jaagup Mägi, Mikk-Artur Ostrov, Oliver Puju,
Roger Teppo · nukumeistrid Annika Aedma, Evelin Vassar · nukutehnik Mihkel Vooglaid
butafoor Luule Kangur · dekoraator Krista Norden · dekoratsioonimeistrid Andres Josing,
Mihkel Niinemets · õmblejad Jaanika Simmer, Kerli Praks
rekvisiitor-varustaja Riho Tammert
müügijuht Anneli Albert · müügiadministraatorid Anne-Mai Arust, Karmen Mägi,
Liina Möttus, Liisa Tammert · teenindusjuhi abi Viia Mänd
kohvikuteenindajad Birgit Ratasseppe, Heidi-Liis Kärner, Helen Piip, Stella-Maria Pungas
muuseumikuraator Gerli Mägi · muuseumijuhendajad Laura Linna, Liisa Luhakivi
vanempiletöör Jane Kütson · publikuteenindajad Anne-Mai Arust, Birgit Murd,
Edith Horm, Eha Simson, Elisabeth Kirme, Helle Veskimägi, Ingrid Faltis,
Liisa-Liis Tamme, Liisa Tammert, Luisa Susanna Kütson, Madli Rättnik,
Mari Akkermann, Ronja Marie Tepp, Signe Kamp, Sigrid Polding, Tiia Sander,
Tiina Tärnpuu, Viivi Palm · puhastusteenindajad Illar Kask, Ilona Avdejeva,
Kif Tamme, Svetlana Fortõgina, Tiiu Metsalo

Abi on olemas

- Kui täiskasvanu on Sind halvasti kohelnud, helista lasteabitefonile **116 111** või pöördu veebis leheküljel www.lasteabi.ee.
- Kui Su partner või lähedane tegi Sulle haiget, pöördu ohvriabi kriisitefonile **116 006** või veebilehele www.palunabi.ee.
- Kui vajad turvalist majutust või nõustamist, aitavad Sind igas maakonnas naiste tugikeskused. Tugikeskuste kontaktid leiad: www.sotsiaalkindlustusamet.ee/naiste-tugikeskused
- Kui oled kogenud seksuaalvägivalda, saad ööpäev läbi abi seksuaalvägivalla kriisiabikeskusest. Kriisiabikeskuste kontaktid leiad: www.palunabi.ee/ohvriabist/seksuaalvagivalla-kriisiabikeskused
- Kui keegi on Sind halvasti kohelnud, pöördu kohaliku ohvriabitöötaja poole. Ohvriabitöötajate kontaktid leiad: www.sotsiaalkindlustusamet.ee/ohvriabi-tootajate-kontaktandmed
- Kui oled mures enda vägivaldse käitumise pärast, pöördu tugiliinile **660 6077** või e-posti teel aadressile tugiliin@sotsiaalkindlustusamet.ee.
- Kui kuuled naabrite juurest vägivallale viitavaid hääli, helista **112**.

Vägivald saab jätkuda vaikuses.

Kui tunned, et midagi on valesti,

siis pöördu julgelt ja leiame üheskoos lahenduse.

Turvaline elu – Sinu otsus, meie toetus.